

Matko Botić

Kuća NIJE dom

Menažerija

Inspirirano dramom
Tennessee Williamsa

Redateljica:

Anica Tomić

HKD teatar Rijeka

Premijera:

11. ožujka 2009.

Upravo u vrijeme pisanja ovoga teksta svečano je predstavljena monografija o prvih petnaest godina djelovanja riječkoga HKD teatra, maloga i žilavog kazališnog kolektiva koji je pod vodstvom glumca Nenada Šegvića i redatelja Laryja Zappije desetljeće i pol uvjerljivo dokazivao da se na "maloj sceni" u teatru mogu i moraju stvarati velike predstave. U slavljeničkoj publikaciji nema *Menažerije* autorskog dvojca Anice Tomić i Jelene Kovačić, ona je kao prva premijera u šesnaestoj godini dokaz da se HKD ne namjerava umiroviti, nego naprotiv, da osvježen novim, mladim autorским licima nastavlja stvarati kazalište koje želi nešto više od pukog popunjavanja repertoara.

Pritom je posebno zanimljivo kako, mudrim odabirom suradnika, HKD zadržava temeljne postulate vlastite kazališne poetike, istodobno idući u korak s vremenom. Kritički intoniran i slojevit odnos prema dobro poznatim klasicima, sadržan u osnovni Zappijinih najuspješnijih režija u HKD-u, tako je osnovni kreativni impuls i u *Menažeriji*, samo što se ostvaruje potpuno drugim dramaturško-redateljskim postupcima. Dok je Zappia, naime, prvenstveno zainteresiran za *živahni, a nerijetko i polemički dijalog s autorom i njegovim tezama*, kako ispravno primjećuje Hrvoje Ivanković u spomenutoj monografiji, dvojcu Tomić/Kovačić klasični predložak tek je povod za sadržajnu i emocionalnu nadogradnju, svojevrsan okidač za uranjanje u rad na potpuno novom, *ne više dramskom kazališnom tekstu*, koji čini osnovu riječke *Menažerije*.

Redateljica Anica Tomić i dramaturginja Jelena Kovačić endemski su primjer kreativnog tima koji već desetak godina strpljivo i nenametljivo gradi

Laura: Majko, zar se nešto dogodilo?

Amanda: Pusti me da se saberem,
zbunio me... ...život.

Tennessee Williams,
Staklena menažerija

Dražen Mikulić, Edita Karadole, Andrea Blagojević, Damir Orlić

svoj kazališni put na iznimno promišljenim temeljima. U središtu su njihovih najznačajnijih radova uvijek mehanizmi manipulacije i represije pojedinca u zajednici, koji se u *Imitatorima glasova* i *Kučkinim sinovima* u Teatru ITD propituju kroz fizičku i emocionalnu pustoš koju u čovjeku ostavlja trpno stanje subjekta u metežu rata i društvenih promjena. Nakon ITD-ovih predstava uslijedila je *Oprostite, mogu li vam ispričati?* u Zagrebačkom kazalištu mladih, u kojoj se fokus analitički sužava s općeg na krajnje pojedinačno, ljušteći naslage društvenih odnosa sve do obitelji. Smijeh kao maska unutar-njeg nemira, obitelj u lažnoj ljušturi konvencija i iskren bijes generacije koju *nitko ništa nije pitao*, neki su od temeljnih motiva upisanih u ZKM-ovu uspješnicu, u strukturi u kojoj se oko četiri središnja monološka bloka razlijeva tek isprazna društvena mimikrija tjeskobe. Riječka se *Menažerija* svojom temom i namjerom izravno nadovezuje na zagrebačku prethodnicu.

Staklenu menažeriju Tennesseeja Williamsa mladim je kazalištarkama ponudilo vodstvo HKD teatra, naslućujući da im komorna *drama sjećanja* može biti potentan materijal za teatarsko istraživanje. Naravno, u skladu s uvriježenim načinom funkcioniranja autorskog dvojca, Williamsov komad tek je širok raspon dramskog materijala iz kojega se kirurškom preciznošću uzima ono esencijalno, u ovom slučaju opora atmosfera poremećenih obiteljskih odnosa kojima je tek okoštala društvena konvencija prepreka za nezaustavljivu provalu očaja. *Menažerija* je presudno obilježena bespriječnom dramaturškom strukturom koju Jelena Kovačić gradi vješto i bez praznog hoda. Osnovni odnosi među likovima su uglavnom zadržani pa Amanda jest majka koja svoju djecu muči vlastitom nesrećom, Laura, iako nije ni bogalj ni čudakinja, jest usamljena kći željna pažnje, a Tom jest očajni sin s poslom koji ga izluđuje.

Redateljica Anica Tomić i dramaturginja Jelena Kovačić endemski su primjer kreativnog tima koji već desetak godina strpljivo i nenametljivo gradi svoj kazališni put na iznimno promišljenim temeljima.

U skladu s uvriježenim načinom funkcioniranja autorskog dvojca, Williamsov komad tek je širok raspon dramskog materijala iz kojega se kirurškom preciznošću uzima ono esencijalno, u ovom slučaju opora atmosfera poremećenih obiteljskih odnosa kojima je tek okoštala društvena konvencija prepreka za nezaustavljivu provalu očaja.

Sav Williamsov opori verbalizam prije dolaska čovjeka koji bi mogao unijeti malo radosti u njihov život, u ovoj koncepciji postaje višak, pa Menažerija počinje in medias res, dolaskom gosta.

No, sav Williamsov opori verbalizam prije dolaska čovjeka koji bi mogao unijeti malo radosti u njihov život u ovoj koncepciji postaje višak pa *Menažerija* počinje *in medias res*, dolaskom gosta. Na taj način članovi obitelji onemogućeni su u pokušaju da izravno publici saopće što ih muči pa se ti izljevi ekstremnih emocija događaju unutar glumljene srdačnosti i gostoprimitstva.

Da bi dodatno naglasila potisnuti očaj koji kulja iz likova, redateljica osmišlja začudan glumački stil, u kojem usiljene i lažne rečenice čavrljanja za stolom stalno prekidaju ekspresivne grimase koje glumci izvode unisono, na taj način postupno podižući tenziju do potpunog emocionalnog sloma svakog od njih. Ta dramaturški vrlo precizno izvedena struktura u kojoj svatko u nekom trenutku biva doveden do provale emocija upotrebljena je i u spomenutoj ZKM-ovoj predstavi istih autorica, ali je u *Menažeriji* provedena uvjerljivije i životnije. Neugodna imitacija domaćinske atmosfere u susretu s gostom potpuno prirodno i bešavno omogućuje provale emocija: Laurine vrišteće arije o ocu koji ih je napustio, Amandinog žala za mladošću i Tomove zastrašujuće "pjesme" o poslu i životu. Williamsovo dramsko pismo na taj je način riječkoj *Menažeriji* posudilo tek osnovne odnose i pokoji tekstualni putokaz kroz radnju, puštajući autoricama da stvore

potpuno originalnu, iznimno potresnu studiju velegradске usamljenosti i obiteljskih nesreća koje se najčešće prešućuju, iako su sveprisutne. Tomovim riječima: *U ovoj zgradi ima na stotine takvih stanova, u ovoj zemlji ima na stotine takvih zgrada.*

Dramaturška struktura dosljedno je na scenu postavljena i vještini režijskim rješenjima. Predstava se igra na praznoj sceni, sa stražnjim zidom koji praktikablama i scenskom opremom ne skriva da je dio kazališne zgrade. Tu ogojelost scene i dokidanje iluzije dodatno pojačava i uloga inspicijentice, koja je u predstavi i priručni rekviziter i sluškinja i povučeni sudionik zbivanja, kao da nam time duhovito poručuje da se i za likove u kazališnim predstavama netko treba brinuti, kad to oni sami za sebe nisu sposobni. Motiv staklenih figura izbrisani je iz radnje i naslova samog komada, ali je u svakodnevni život obitelji umetnuta zvučna kulisa opernih arija, koje majka i njezina djeca slušaju eskapističkim žarom. Na taj način vrlo je domišljato postignuta i opora atmosfera, izvrsno odabranim opernim intermezima od Verdija do Bizeta koje glazbeni suradnik Frano Đurović efektno obrađuje u jezivom tremolu. Izvrsno je riješen i scenski pokret na vrlo maloj sceni pa likovi često u dva kvadratna metra putuju od kuhinje do terase, *pokušavajući u kretanju naći ono što je izgubljeno u prostoru.* Predstavu

krasi i značajki provedena dinamika zbivanja pa se tako, od ispraznih smješkanja i *chit-chata* u početku, radnja postupno dinamizira spomenutim individualnim provalama emocija, da bi na samom kraju u nekoliko vješto odabranih rečenica likovi objasnili svu pretpovijest Williamsove drame, koja je do tog trenutka više bila pokazivana gestom i grimasom nego izrečena riječima.

Glumački ansambl ovoj je kazališnoj avanturi prionuo s velikim žarom, što je rezultiralo ujednačenim i dojmivim glumačkim kreacijama. Ponajbolju ulogu ostvario je Damir Orlić, igrajući sina Toma sa zavidnim rasponom emocionalne uvjerljivosti, od plahog mladića do zastrašujuće, agresivne maske očaja u trenucima kada sluđeno ponavlja rečenice koje kao da su skinute s usana radnika nekog od današnjih trgovačkih lanaca: *Mislite li da ludujem za skladištem? Mislite li da sam zaljubljen u tvornicu cipela? Više bih volio da mi netko maljem razbije glavu, prospe mozak, iščupa nokte i polomi kosti nego da se onamo vraćam svakog jutra...* Edita Karadole sjajna je kao Amanda, jednako potresna kao posesivna majka i kao zarobljenik vlastite bolje prošlosti. Andreji Blagojević kao Lauri ne treba Williamsova proteza na nozi ni maska neugledne djevojke da bi u punoj mjeri glumačkom sugestivnošću dočarala beskrajne dubine vlastitih frustracija i nesigurnosti. Dražen Mikulić također je ostvario dojmivju

ulogu, namjerno igrajući stišano i postupno otkrivajući filigranskim glumačkim radom da i gost nije lišen unutarnjih previranja, što se posebno potresno otkriva u završnom prizoru u kojem Mikulić psihički krah vlastitog lika izvodi gotovo neugodno uvjerljivo i iskreno. Marija Geml kao inspicijentica u pojedinim scenama samo svojim licem kaže više no što bi se moglo izreći bujicom riječi.

U pjesmi znakovita naslova *Kuća nije dom* ("House is not a home"), koja u formi trominutnog noir-countryja sažima osnovne motive *Menažerije*, Robert Fischer, mračni kantautor izražajnog baritona potmuldo rezonira: *Svaka je soba gotovo prazna. Jer se ni duhovi ne vole sjećati. Ni noć puna oblaka. Ni vjetar nam neće pomoći. Nit skriven mjesec odozgora.* No, za razliku od Fischerove *kuće koja nije dom*, u kojoj ukućani završavaju u smrti i plamenu, u riječkoj *Menažeriji* nesretnu obitelj i njihova gosta sa scene ispraća teatarska inspicijentica, brišući im suze i tješeći ih. Kazalište je tako ipak našlo načina da olakša muku vlastitim likovima, a završni šmrncavi zagrljaj riječkih glumačkih doajenki Edite Karadole i Marije Geml prerašao je samu predstavu, pokazujući kako nas ponekad teatar može uvjerljivo utješiti, iako nam prije toga saspe u lice ono što nikako ne bismo htjeli čuti.